

Suomen Mielenterveysseura • Rikosuhripäivystys

Käytännön

OIKEUSOPAS

väkivaltarikoksen uhrille

Toimittanut Jaana Koivukangas

Käytännön
OIKEUSOPAS
väkivaltarikoksen uhrille

Toimittanut Jaana Koivukangas

Julkaisijat: Rikosuhripäivystys, Helsinki
Suomen Mielenterveysseura, Helsinki

© Jaana Koivukangas,
Rikosuhripäivystys ja Suomen Mielenterveysseura

Oikeusministeriön ja Raha-automaattiyhdistyksen tuella

Rikosuhripäivystys

Suomen Mielenterveysseura

ISBN 978-952-5523-41-7

Ulkoasu ja taitto : Pohjolan Poliisikirja Oy/
Minna Laakamo-Nyberg

Kannen kuva: Rasmus Järvinen

Jv-Paino Oy 2007

Sisältö

LUKIJALLE	4
MIKÄ ON VÄKIVALTARIKOS?	7
JOS JOUDUT RIKOKSEN UHRIKSI	8
RIKOSPROSESSI	9
RIKOSASIAN KÄSITTELY	9
RIKOSILMOITUS	10
ESITUTKINTA	11
Kuulustelu	11
Vahingonkorvaukset	13
Tarkista esitutkintapöytäkirja	14
SYYTEHARKINTA	14
RIKOSASIAN KÄSITTELY KÄRÄJÄOIKEUDESSA	16
KIRJALLISEN VAATIMUKSEN TOIMITTAMISPYYNTÖ	16
KUTSU ASIAN PÄÄKÄSITTELYYN TUOMIOISTUIMESSA	16
RIKOSASIAN KÄSITTELYSTÄ AIHEUTUVAT KULUT	17
AVUSTAJAN KULUT	18
Oikeusturvavakuutus	18
Valtion oikeusapu	18
Avustaja valtion varoista	19
TODISTAJAN PALKKIO	20
OIKEUDENKÄYNTI	20
KIRJALLINEN MENETTELY	20
SUULLINEN KÄSITTELY TUOMIOISTUIMESSA	21
Paikallaolijat istunnossa	22
Varsinainen asian käsittely	23
PÄÄTÖKSESTÄ VALITTAMINEN	26

VAHINGONKORVAUSVAATIMUKSET	27
VALTION VAROISTA MAKSETTAVAT KORVAUKSET	28
Korvaukset ulkomailla tapahtuneiden rikosvahinkojen osalta	30
LÄHESTYMISKIELTO	30
LÄHESTYMISKIELLON HAKEMINEN	31
LÄHESTYMISKIELLON SISÄLTÖ	31
LÄHESTYMISKIELLON KESTO	33
LÄHESTYMISKIELTOASIA KÄRÄJÄOIKEUDESSA	33
MITÄ LÄHESTYMISKIELLON HAKEMINEN MAKSAA	33
LÄHESTYMISKIELLON RIKKOMINEN	34
RIKOS- JA RIITA-ASIOIDEN SOVITTELU	34
VÄKIVALTARIKOKSEN PSYKKISIÄ JA SOSIAALISIA SEURAUKSIA	36
PSYKOSOSIAALINEN TUKI	38
RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN PALVELUT	40
LINKKEJÄ	42
SANASTOA	43
LÄHTEET	47

Lukijalle

Rikoksen uhriksi voi joutua kuka tahansa ikään, sukupuoleen, kansallisuuteen tai sosiaaliseen asemaan katsomatta. Uhriksi joutuminen ei valikoi vahvoja tai heikkoja. Kokemus saattaa olla järkyttävä rikoksen uhrille ja aiheuttaa voimakkaita tunteita sekä ahdistavaa epä tietoisuutta.

Rikoksen uhrin asema Suomessa on kansainvälisesti suhteellisen hyvä, silti uhrin ovat edelleen varsin tietämättömiä oikeuksistaan, eivätkä välttämättä osaa esittää tarpeellisia kysymyksiä saadakseen tietoa. Uhri ei aina edes tiedä, mitä hänen pitäisi tietää. Lakikirjojen vaikeaselkoinen pykäläviidakko avautuu harvoin asiaan perehtymättömälle. Väärinkäsitykset ja tietämättömyys voivat johtaa merkittäviinkin oikeudenmenetyksiin. Kriisissä olevan uhrin kyky omaksua annettavaa tietoa ei ole parhaimmillaan, kuitenkin hänen on kyettävä huolehtimaan käytännön järjestelyistä ajallaan ja löydettävä vastauksia rikosprosessiin liittyviin kysymyksiin. Rikoksen uhri tarvitsee helposti ymmärrettävää tietoa sekä suullisena että kirjallisena. Tämä oikeusopas väkivaltarikoksen uhrille on Rikosuhripäivystyksen vastaus tähän haasteeseen. Opas on toteutettu yhteistyössä Suomen Mielenterveysseuran kanssa oikeusministeriön ja Raha-automaattiyhdistyksen tuella.

Opas avaa rikosprosessin kokonaisuutta ja nostaa esiin uhrin oikeusturvan kannalta tärkeitä asioita. Oppaan tieto pohjautuu uhrin asemaa sääteleviin ja sivuaviin lakeihin sekä Rikosuhripäivystyksen toiminnassa saatuun kokemukseen viranomaisten yleisimmistä käytännöistä. Tietoa kerätessä on haastateltu eri ammattiryhmien edustajia sekä hyödynnetty viranomaisten oppaita ja ohjeita. Oppaan sisältöä

on tarkistutettu ja siihen on saatu kommentteja poliisilta, syyttäjältä, sovittelutoimistosta, käräjatuomarilta, asianajajilta sekä Valtiokonttorista. Oppaassa ei esitetä kattavasti kaikkia rikosasioihin liittyviä menettelyjä, eikä se kata uhrin asemaa säätelevää lainsäädäntöä kuin olennaisimmilta osiltaan. Sen tarkoitus on tukea henkilökohtaisesti ja suullisesti annettua tietoa, mutta se ei korvaa ammattilaisilta saatavaa yksityiskohtaista lainopillista neuvontaa.

Opas kertoo rikosilmoituksen tekemisestä, poliisin suorittamasta esitutkinnasta, syyttäjän syyteharkinnasta, sovittelusta, käräjäoikeuden toimenpiteistä, varsinaisesta tuomioistuinkäsittelystä ja muutoksenhausta. Tämän lisäksi oppaassa valotetaan uhrin oikeutta vahingonkorvauksiin ja mahdollisuutta lainopilliseen apuun rikosasiassa. Väkivallan uhri voi joutua myös häirinnän tai uhkailujen kohteeksi. Sen vuoksi selitetään myös lähestymiskiellon hakemista. Oppaan lopussa esitellään Rikosuhripäivystyksen palveluita pääpiirteittäin, keskeisimpiä verkko-osoitteita lisätiedon saamiseksi ja rikosprosessiin liittyvää sanastoa.

Opas on suunnattu väkivaltarikosten uhreille, mutta sen toivotaan löytävän tiensä myös uhreja kohtaavien ammattiauttajien ja uhrien läheisten käsiin. Ymmärtämällä rikoksen uhrin moninaista polkua ja antamalla siitä tietoa asianosaisille, voidaan merkittävästi auttaa uhria hänen selviytymisessään.

Helsingissä 11.6.2007

Jaana Koivukangas

Aluevastaava

Rikosuhripäivystys, Uudenmaan aluetoimisto

Mikä on väkivaltarikos?

Rikos on teko tai laiminlyönti, joka on laissa määrätty rangaistavaksi. Rangaistavuuden edellytys on, että tekijä on syyllistynyt rikokseen tahallaan tai tuottamuksellisesti ja että hän on ollut rikosentekohetkellä syyntakeinen.

Tavallisimpia väkivaltarikoksia ovat henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista esimerkiksi vammantuottamus, pahoinpitely, kuolemantuottamus, surma, tappo ja murha. Seksuaalirikoksista tavallisimpia ovat pakottaminen sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon, raiskaus, seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja paritus.

Useimmissa rikoksissa on eri asteita, jotka määritellään rikoksen vakavuuden perusteella – lievistä törkeään. Myös kotona ja muissa yksityisissä tiloissa tapahtuneet väkivallanteot ja niiden yritykset ovat rangaistavia.

Toisinaan väkivaltarikoksiin liittyy muitakin rangaistavia tekoja, esimerkiksi henkistä väkivaltaa, uhkaamista, toisen vapauden riistämistä, kotirauhaan ja kunnianloukkaukseen liittyviä rikoksia. Jos omaisuuden luvatta ottamiseen liittyy väkivaltaa tai sillä uhkaamista, rikoslaki määrittelee sen ryöstöksi.

Rikoksen tahallisuus

tarkoittaa, että rikoksen tekijä on rikkonut lakia tietoisesti ja ymmärtänyt mitä seurauksia hänen teollaan on.

Tuottamuksellisuudella

tarkoitetaan sitä, että joku on huolimattomuuttaan syyllistynyt rikokseen.

Rikoksen tekijä on **syyntakeinen**, mikäli hän kykenee ymmärtämään tekonsa merkityksen ja sen seuraukset. Rikoksen tekijää voidaan rangaista vain, jos hän on rikosentekohetkellä täyttänyt 15 vuotta. Tätä nuorempikin on vastuussa aiheuttamistaan vahingoista.

Jos joudut rikoksen uhriksi

Selvitä, onko tapahtuneella todistajia

Selvitä mahdollisuuksien mukaan silminnäkijöiden ja muita havaintoja tehneiden henkilöllisyys, jos et ole kutsunut poliisia tai poliisi ei ole vielä ehtinyt paikalle.

Hakeudu lääkäriin

Hakeudu lääkäriin aina, vaikka vammat eivät vaatisikaan lääkärin hoitoa. On tärkeää, että lääkäri toteaa lievätkin ruhjeet ja mustelmat. Jos kyse on seksuaalisesta väkivallasta, älä peseydy tai vaihda vaatteita ennen lääkäriin menoa. Kerro lääkärille kuka vammat on aiheuttanut ja milloin. Kerro myös henkisestä voinnistasi. Lääkärintodistus on tärkeä todiste myöhemmin, jos teet rikosilmoituksen.

Tee rikosilmoitus poliisille mahdollisimman pian

Voit tehdä sen joko paikanpäällä poliisipartiolle tai myöhemmin poliisiasemalla.

Säästä dokumentit

Säästä kaikki kuitit ja tositteet, tekstiviestit, sähköpostit ja niin edelleen joita rikosasiasta aiheutuu tai siihen liittyy. Ne ovat tärkeitä todisteita aikanaan oikeudenkäynnissä.

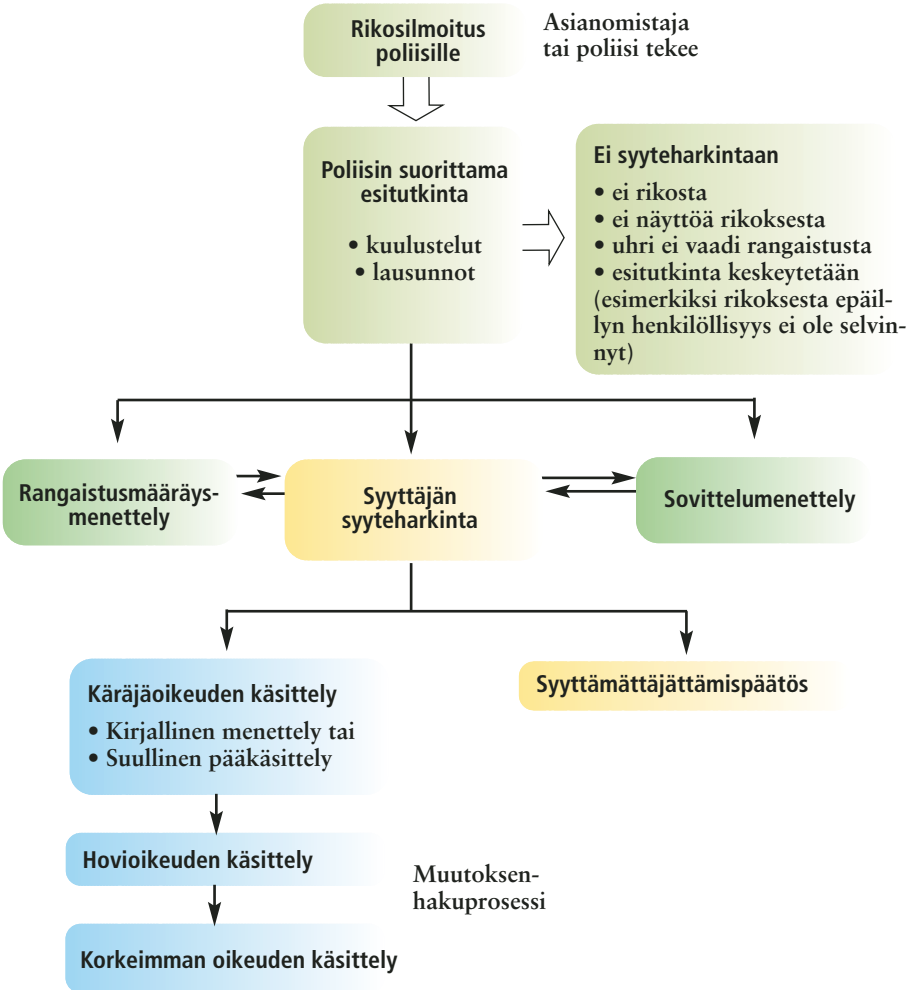
Älä jää kokemuksesi kanssa yksin

Rikoksen uhriksi joutumiseen liittyy monenlaisia tunteita ja ajatuksia. Kokemuksiin reagoiminen on normaalia. Puhu tapahtuneesta sekä sen aiheuttamista tunteista ja muista seurauksista läheisillesi. Voit hakeutua erilaisiin tukipalveluihin, joista saat apua niin oikeudellisissa kysymyksissä kuin henkisessä jaksamisessasikin. Oppaan lopusta löydät Rikosuhripäivystyksen ja muiden auttajatahojen yhteystietoja.

Rikosprosessi

Rikosasian käsittely

Rikosprosessikaavio kuvaa polkua, jonka mukaan rikosasian käsittely etenee.

Rikosilmoitus

Rikosilmoitus on poliisille annettava mahdollisimman tarkka kuvaus siitä mitä on tapahtunut ja keitä ovat tapahtuman osapuolet. Rikosilmoituksen voit tehdä mil-lä tahansa poliisiasemalla ja sen voi tehdä myös joku toinen puolestasi. Poliisilla on velvollisuus ottaa rikosilmoitus vastaan. Ilmoituksen perusteella poliisi päättää esitutkinnan aloittamisesta. Poliisi kirjaa rikosilmoitukseen tapahtumien kulun sekä asianosaisten ja todistajien henkilö-tiedot. Rikosilmoitus liitetään myöhemmin esitutkintapöytäkirjaan, jonka sinun lisäksi näkee myös rikokseen epäilty. Jos et halua henkilötietojasi epäillyn tietoon, voit pyytää poliisia jättämään yhteystie-tosi pois esitutkintapöytäkirjasta.

Rikosilmoitukset otetaan usein vastaan palveluluukulla, jossa yksityisyyttä ei ole huomioitu parhaalla mahdollisella taval-la. Voit pyytää mahdollisuutta jättää rikosilmoituksesi erillisessä huoneessa ilman että ulkopuoliset voivat kuulla asia-si.

Mitä nopeammin teet rikosilmoituksen, sitä helpompaa poliisiin on selvittää rikos. Rikoksilla on rikosnimikkeistä riippuen erilaiset lainmukai-set vanhentumisajat kahdesta vuodesta ylöspäin. Esimerkiksi lievä pa-hoinpity vanhenee kahdessa vuodessa ja pahoinpity viidessä vuodes-sa. Poliisiin on ehdittävä tutkia rikos ja syyttäjän on suoritettava syyte-harkinta ja nostettava mahdollinen syyte rikokseen epäiltyä vastaan en-

Rikokset jaetaan kahteen ryhmään:

virallisen syytteen alaisiin rikoksiin ja asianomistaja-rikoksiin.

Suurin osa rikoksista on **virallisen syytteen alaisia** rikoksia, jotka poliisi tutkii aina niistä tiedon saa-tuaan. Syyttäjällä on oikeus syyttää ja vaatia rangaistusta rikoksen teki-jälle oikeudessa, myös uhrin tahdosta riippumatta. Esimerkiksi pahoinpityt ja raiskaukset ovat täl-laisia rikoksia, myös sil-loin, kun ne ovat tapahtu-neet kotona tai tekijänä on perheenjäsen.

Asianomistajarikoksia ovat sellaiset rikokset, jotka poliisi voi tutkia ja syyttä-jä vaatia rangaistusta oikeudessa, jos uhri itse vaatii rikoksen tekijälle rangaistusta. Esimerkiksi aikuiseen kohdistunut lievä pahoinpity on täl-lainen rikos.

nen kuin vanhenemisaika umpeutuu. Oikeusturvasi kannalta on tärkeää huomioida myös se, että näihin viranomaisten toimenpiteisiin jäisi vähintään vuosi aikaa. Ylipäätään on hyvä varautua siihen, että rikosasiaa saatetaan käsitellä käräjäoikeudessa vasta noin vuoden kuluttua rikosilmoituksen tekemisestä. Käsittely nopeutuu, jos rikoksen tekijä on nuori tai vangittuna.

Rikosta selvittäessään poliisi kysyy, vaaditko rikoksen tekijälle rangaistusta. On tärkeää huomioida, että jos tässä vaiheessa ilmoitat, ettet vaadi rangaistusta tai myöhemmin perut jo esittämäsi vaatimuksen, voit menettää oikeutesi syytteen nostamiseen myöhemmin. Näin voi käydä, vaikka kysymyksessä olisi virallisen syytteen alainen rikos. Syyttäjä ei aina nosta syytettä, vaikka hänellä olisi siihen oikeus. Tällöin rikosasian käsittely päättyy siihen. Rikoksen uhrilla on yleensä oikeus vaatia rikoksen tekijältä vahingonkorvauksia. Näitä korvauksia voi esittää samassa oikeudenkäynnissä, jossa rikosasiaa käsitellään. Menetät myös tämän mahdollisuuden, jos syytettä ei nosteta. Vahingonkorvausten vaatiminen erikseen vaatii sinulta enemmän omaa aktiivisuutta.

Esitutkinta

Poliisin on suoritettava esitutkinta, kun on syytä epäillä, että rikos on tapahtunut. Esitutkinnassa selvitetään mitä on tapahtunut, keitä ovat asian osapuolet ja mitkä ovat rikoksen aiheuttamat vahingot. Poliisi kuulustelee rikoksen osapuolia ja mahdollisia todistajia sekä kerää muuta todistusaineistoa. Esitutkinta ja asian käsittely käräjäoikeudessa suoritetaan pääsääntöisesti sillä paikkakunnalla missä rikos on tapahtunut.

Kuulustelu

Kaikki osapuolet kuulustellaan erikseen. Rikoksen uhrina sinua kutsutaan asianomistajaksi. Poliisi kuulustelee sinut joko välittömästi rikosilmoituksen tehtyäsi tai sinut kutsutaan kuulusteluun myöhem-

Jokaisella on oikeus kuulusteluun omalla äidinkielellään. Poliisi hankkii tulkin paikalle kun tarpeesta ilmoitetaan kuulusteluajasta sovittaessa.

min. Jos kuulustelun ajankohta ei sovi, voit keskustella uudesta ajasta asiaa tutkivan poliisin kanssa. Pienten lasten kuulustelut usein videoidaan ja niiden suorittamiseen voidaan pyytää avuksi lastenpsykiatrian ammattilaisia.

Kuulustelussa poliisi kertoo aluksi oikeuksistasi ja velvollisuuksistasi. Sinulla on oikeus **tukihenkilön ja/tai avustajan** (avustaja voi olla asiaasi hoitava asianajaja tai muu lakimies) läsnäoloon. He eivät voi puuttua kuulusteluun, mutta he voivat olla tässä tilanteessa henkisenä tukena, ja voit keskustella heidän kanssaan myöhemmin kun kertaat poliisilta saamiasi ohjeita tai haluat antaa vielä niin sanotun loppulausunnan esitutkinnan päätteeksi. Alaikäisellä huoltajan tai hänen edustajansa läsnäolo on tärkeää. Voit halutessasi pyytää myös kuulustelutodistajan mukaan tilanteeseen. Käytännössä kuulustelutodistajana saattaa toimia toinen poliisi.

Kuulustelussa ja myöhemmin oikeudenkäynnissä sinun pitää puhua ehdottomasti totta. Kuulustelun päätteeksi saat luettavaksesi ja allekirjoitettavaksesi kuulustelupöytäkirjan omalta osaltasi. Lue teksti rauhas- ja huolella. Älä aristele pyytää korjauksia tai tarkennuksia tekstiin, jos havaitset jotain muutettavaa. Poliisi kysyy lupaasi tilata sinua koskeva, rikosasiaan liittyvä lääkärintodistus puolestasi. Välyt tarpeettomalta työltä ja kustannuksilta kun annat poliisin hoitaa asian.

Rikosasiaa voidaan käsitellä jatkossa muillakin tavoilla kuin perinteisessä suullisessa oikeudenkäynnissä. Sinulta saatetaan kysyä suostumustasi esimerkiksi sovittelumenettelyyn (katso rikos- ja riita-asioiden sovittelu sivu 34) tai asian käsittelyyn kirjallisessa menettelyssä (katso kirjallinen menettely sivu 20).

Lievemmissä rikoksissa poliisi saattaa kysyä, suostutko **rangaistusmääräysmenettelyyn**, jolloin syyttäjä antaa rangaistusmääräyksen. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että rikoksen tekijälle annetaan sakko, eikä asiaa kä-

sitellä tuomioistuimessa. Jos haluat vaatia vahingonkorvauksia, sinun on hyvä huomioida, että tällöin menetät mahdollisuutesi vahingonkorvausten vaatimiseen rikosasian tuomioistuinkäsittelyssä.

Vahingonkorvaukset

Sinulla on oikeus vaatia rikoksen tekijältä vahingonkorvauksia aiheutetuista vahingoista. Poliisi tiedustelee vaatimustasi jo kuulustelun yhteydessä. Hän kysyy myös, haluatko syyttäjän esittävän vaatimuksesi oikeudenkäynnissä. Jos ilmoitat vaatimuksistasi ja pyydät syyttäjää esittämään ne, saatat saada täytettäväksesi erillisen vahingonkorvauksia koskevan lomakkeen. Siihen tulee eritellä mihin liittyen ja kuinka paljon vahingonkorvauksia vaadit. On ymmärrettävää, että tässä vaiheessa kaikki kulut ja vahingot eivät ole vielä tiedossasi. Lomake on suuntaa antava ja voit tarkentaa sitä lähempänä oikeudenkäyntiä. Vaihtoehtoisesti voit ilmoittaa, että sinulla tulee olemaan vahingonkorvausvaatimuksia, mutta ilmoitat niistä lähempänä oikeudenkäyntiä ja esität ne siellä itse tai avustajasi välityksellä.

Sinun kannattaa huomioida, että usein väkivaltarikoksiin liittyy aineellisia ja aineettomia vahinkoja. Syyttäjä voi esittää selkeät, kuitteihin, asiantuntijan arvioihin tai muutoin perustellut aineellisiin vahinkoihin perustuvat korvausvaatimuksesi, jos et vaadi muita korvauksia. Jos vaadit myös esimerkiksi kivusta ja särystä vahingonkorvauksia, syyttäjä ei yleensä esitä vahingonkorvausvaatimuksiasi ollenkaan. Käräjäoikeus ilmoittaa tästä sinulle kirjallisesti siinä vaiheessa, kun asian käsittely oikeudenkäynnissä lähestyy. Tällöin sinun on esitettävä vahingonkorvausvaatimuksesi kokonaan joko itse tai avustajasi välityksellä. Aineettomien vahinkojen perusteista ja korvausmääristä saat lisätietoa esimerkiksi rikosasioita hoitavilta lakimiehiltä tai Rikosuhripäivystyksestä.

Aineellisia vahinkoja ovat kuitein tai muulla tavoin osoitettavat selkeät rikoksesta aiheutuneet kulut esimerkiksi lääkärin kulut tai särkylääkkeiden hankintahinta.

Aineettomia vahinkoja ovat esimerkiksi fyysinen kipu ja särky sekä henkinen kärsimys, joiden mittaaminen rahassa on vaikeampaa.

Tarkista esitutkintapöytäkirja

Tutkinnan päätteeksi poliisi kokoaa kertyneen materiaalin esitutkintapöytäkirjaksi ja toimittaa sen syyttäjälle syyteharkintaan. Pöytäkirjasta ilmenee poliisin käsitys rikosnimikkeestä, rikokseen epäillyistä ja rikoksen uhreista. Se sisältää muun muassa osapuolten ja mahdollisten todistajien yhteystiedot, rikosilmoituksen, osapuolten ja todistajien kirjatut kuulustelut sekä kirjalliset todisteet (esimerkiksi valokuvat ja lääkärinlausunnot). Sekä sinulla, että rikokseen epäillyllä on oikeus saada maksuttomasti kopio esitutkintapöytäkirjasta sen valmistuttua. Voit jo kuulustelussa pyytää, että se postitetaan sinulle. Voit myös tilata tai noutaa sen itse poliisilaitoksen kansliasta.

Joskus rikoksesta epäillyn lausunto voi poiketa merkittävästikin sinun lausunnostasi. Jos haluat vielä tarkentaa jotain tai vaikka kommentoida esimerkiksi rikokseen epäillyn väittämiä, sinulla on mahdollisuus antaa kirjallinen loppulausunto, joka voidaan liittää esitutkintapöytäkirjaan tai toimittaa erillisenä syyttäjälle. Tässä vaiheessa esitutkintapöytäkirjaa ei saa antaa kenenkään ulkopuolisen luettavaksi. Vain rikosasian käsittelyn kannalta tärkeät henkilöt (esimerkiksi syyttäjä ja lainopillinen avustajasi) voivat tutustua siihen. Esitutkintapöytäkirja voi olla julkinen vasta sen jälkeen kun se on ollut esillä tuomioistuimessa.

Toisinaan rikosasia ei etene syyteharkintaan ollenkaan. Tavallisimpia tilanteita ovat sellaiset, jolloin asianomistajarikoksessa (esimerkiksi aikuiseen kohdistunut lievä pahoinpitely) rikoksen uhrina et vaadi rangaistusta rikoksen tekijälle tai poliisin näkemyksen mukaan ei ole riittävää näyttöä rikoksesta. Esitutkinta keskeytetään silloin, kun rikoksesta epäillyn henkilöllisyys ei ole selvinnyt.

Syyteharkinta

Syyteharkinnan suorittaa syyttäjä, joka valtion viranomaisena huolehtii siitä, että rikoksesta seuraa lain tarkoittama rangaistus. Syyttäjän pe-

rehdyttyä poliisilta saamaansa esitutkintapöytäkirjaan, hän päättää rikosnimikkeestä ja syytteen nostamisesta. Häntä eivät sido poliisin käsitys rikoksen tekijästä ja rikosnimikkeestä.

Jos syyttäjä nostaa syytteen, asia etenee käräjäoikeuteen joko kirjallisenä menettelynä tai suullisena oikeudenkäyntinä (katso oikeudenkäynti sivu 20). Pääsääntöisesti syyte on nostettava, kun on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Syyttäjä voi kuitenkin jättää syytteen nostamatta, esimerkiksi jos rikoksesta ei ole riittävästi näyttöä eli todisteita, rikos on vähäinen tai asiassa on tehty sovinto (katso rikos- ja riita-asioiden sovittelu sivu 34). Lain mukaan vanhentuneesta rikoksesta ei voi nostaa syytettä.

Jos syyttäjä ei nosta syytettä rikokseen epäiltyä vastaan, eli tekee **syyttämättäjäättämispäätöksen**, sinulla on lain mukaan asianomistajana toissijainen syyteoikeus, jonka myötä voit saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tämä edellyttää sitä, että olet alun perinkin vaatinut rangaistusta rikoksen tekijälle. Sitä ennen syyttäjän päätöksen perustelut on syytä lukea tarkoin. Jos syyttäjä asiantuntijana arvioi, että esimerkiksi todisteet eivät riitä rikoksesta epäillyn tuomitsemiseen, sinun kannattaa harkita asiaa perusteellisesti jonkun asianajajan tai muun lakimiehen kanssa.

Jos käytät toissijaista syyteoikeuttasi, sinun kannattaa ottaa huomioon myös taloudellinen riski, joka siihen liittyy. Oikeudenkäynnistä aiheutuvat kulut, pääasiassa omat ja vastapuolen avustajien kulut, koituvat pääsääntöisesti hävinneen osapuolen maksettavaksi. Yleensä oikeusturvavakuutus ei kata tilanteita, joissa syyttäjä ei aja rikosasiaa. Ennen kuin teet lopullisen ratkaisun asian jatkamisesta, sinun kannattaa ainakin selvittää, saatko ja miltä osin oman avustajasi palkkioita korvattavaksi oikeusturvavakuutuksestasi tai valtion oikeusavusta.

Mikäli katsot syyttäjän toimineen virheellisesti tehdessään syyttämättä jättämispäätöksen, voit tehdä siitä myös kantelun valtakunnansyyttäjälle, jolla on oikeus tarvittaessa määrätä asia uudelleen ratkaistavaksi. Näissäkin tilanteissa lainopillinen neuvonta ja apu ovat tarpeen.

Rikosasian käsittely käräjäoikeudessa

Kirjallisen vaatimuksen toimittamispyyntö

Oikeudenkäynnin lähestyessä on mahdollista että saat postitse pyynnön esittää vahingonkorvausvaatimuksesi ennen oikeudenkäyntipäivää. Kirjeessä sinua pyydetään ilmoittamaan kaikki vahingonkorvausvaatimuksesi eriteltyinä. Tarkkaan eritellyt korvausvaatimukset on lähetettävä käräjäoikeuden kansliaan kirjeessä ilmoitettuun päivään mennessä. Pyyntö voi tulla myös varsinaisen oikeudenkäyntikutsun liitteenä.

Kutsu asian pääkäsittelyyn tuomioistuimessa

Rikosasian pääkäsittelyyn kutsutaan syyttäjän ja syytetyn lisäksi rikoksen uhri eli asianomistaja (alaikäisten kohdalla myös huoltaja), joka on ilmoittanut tuomioistuimelle esittävänsä syytetylle vaatimuksia, joita syyttäjä ei esitä. Asianomistajan kutsuun on yleensä liitetty syyttäjän laatima haastehakemus, josta ilmenee mistä rikoksesta hän rikokseen epäiltyä syyttää ja millaisia vaatimuksia tullaan esittämään. Kutsusta ilmenee myös läsnäolovelvollisuus: täytyykö asianosaisten olla paikalla, vai voidaanko asia ratkaista muutoin. Kutsua saapua oikeuteen on aina noudatettava. Jos istunnosta jää pois ilman laillista estettä, tuomioistuin voi määrätä sakon. Tämä koskee väkivaltarikoksissa yleensä myös rikoksen uhria, jota usein halutaan kuulla todistelutarkoituksessa asian selvittämiseksi. Hyväksyttävä syy eli laillinen este on esimerkiksi paikalle saapumisen estävä sairaus, joka on todistettava lääkärintodistuksella. Huomioi, että esimerkiksi käden murtumaa ei välttämättä pidetä paikalle saapumisen esteenä. Esteestä on ilmoitettava tuomioistuimeen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Pieniä lapsia ei yleensä kutsuta oi-

keuteen. Heidän kuulemisensa oikeudenkäynnissä voi tapahtua katsomalla ääni- ja kuvanauhatalenne kuulustelutilanteesta.

Tavallisimmin kutsu tulee sinulle postiin tai suoraan kotiin muutamia viikkoja ennen oikeudenkäyntiä. Kutsun perille tuleminen varmistetaan siten, että sinua pyydetään lähettämään kirjallinen vahvistus eli vastaanottotodistus saamastasi kutsusta käräjäoikeudelle. Käräjäoikeuden haastemies voi myös toimittaa kutsun sinulle joko soittamalla, jättämällä yhteydenottopyynnön tai tuomalla sen henkilökohtaisesti, tai sinua pyydetään noutamaan kutsu itse käräjäoikeudesta. Tutustu papereihin huolella. Kutsusta käy ilmi tuomioistuin, asian käsittelypäivä ja kellonaika. Viimeistään tässä vaiheessa sinulle ilmoitetaan, jos syyttäjä ei esitä vahingonkorvausvaatimuksiasi, vaan sinua pyydetään esittämään ne itse tai avustajasi välityksellä. Sinulla on oikeus rikosasian käsittelyyn omalla äidinkielelläsi. Käräjäoikeus hankkii tulkin tarvittaessa, kun ilmoitat siitä viimeistään tässä vaiheessa käräjäoikeuteen.

Jos sinut on velvoitettu saapumaan paikalle, sinulla asianomistajana sekä kaikilla rikosasiassa todistavilla on oikeus saada päivärahaa sekä korvausta matkakustannuksista ja ansionmenetyksestä. Jos käsittely peruuntuu, mutta olet jo ehtinyt saapua paikalle, sinulla on oikeus edellä mainittuihin korvauksiin. Hakemuslomakkeita saat käräjäoikeuden kansliasta. Voit täyttää lomakkeen paikan päällä oikeudenkäyntipäivänä. Voit hakea matkakustannuksia myös etukäteen oman paikkakuntasi poliisilaitokselta esimerkiksi silloin kun oikeudenkäynti pidetään toisella paikkakunnalla.

Rikosasian käsittelystä aiheutuvat kulut

Jos sinulla on vahingonkorvausvaatimuksia tai haluat täydentää syyttäjän näkemystä teon kuvauksesta tai rikosnimikkeestä, josta syyttäjä ei rikokseen epäiltyä (kutsutaan oikeudessa vastaajaksi) syytä, on etusi mukaista, että sinulla on avustajanasi asianajaja tai muu lakimies, joka

on tottunut työskentelemään rikosasioiden parissa. Joskus avustaja on hyvä hankkia jo esitutkintavaiheessa, mutta mieluiten viimeistään silloin, kun esitutkinta on valmistunut.

Itse oikeudenkäynnistä ei aiheudu kuluja syyttäjän ajamassa asiassa. Kuluja saattaa joissain tapauksissa syntyä lähinnä avustajan tai todistajan palkkioista. Useimmiten väkivaltarikoksissa avustajan kulut voidaan kattaa vakuutuksesta tai valtion varoista joko kokonaan tai osittain.

Avustajan kulut

Oikeusturvavakuutus

Mikäli sinulla on kotivakuutus, siihen sisältyy yleensä oikeusturvavakuutus, joka saattaa ensisijaisesti kattaa oikeudenkäyntikulusi. Tällöin voit käyttää avustajanasi ketä tahansa yksityistä asianajajaa tai muuta lakimiestä. Oikeusaputoimiston avustajien palvelut eivät ole tällöin käytävissäsi.

Sinun kannattaa tarkistaa oikeusturvaehtosi vakuutusyhtiöstäsi. Oikeusturvan edellytyksenä voi olla se, että sinulla on vahingonkorvaus- tai rangaistusvaatimuksia rikosasiaan liittyen. Edellytyksenä voi olla myös se, että asia on riitainen, eli sinulla on vastapuolen kanssa erilainen näkemys tapahtuneesta tai siihen liittyvistä vaatimuksistasi.

Vakuutuksissa on yleensä omavastuu (15 prosenttia kuluista tai vähintään noin 200 euroa), jonka joudut itse maksamaan. Myöhemmin vakuutuksen omavastuu on mahdollista saada takaisin Valtiokonttorilta, mikäli sieltä maksetaan muitakin vahingonkorvauksia. Oikeusturvavakuutus ei kata esitutkintaan liittyviä avustajan kuluja.

Valtion oikeusapu

Oikeusapu tarkoittaa sitä, että kansalainen voi saada itselleen oikeudel-

lisen asian hoitamista varten avustajan kokonaan tai osittain valtion varoilla. Oikeusapu kattaa kaikki oikeudelliset asiat.

Oikeusavun saamiseen vaikuttavat tulot ja varallisuus. Yleensä sitä voivat saada pieni- ja keskituloiset. Tällöin oikeudellisen avustajan palkkio maksetaan, tuloista riippuen, joko osittain tai kokonaan valtion varoista.

Oikeusapua voit hakea miltä tahansa valtion oikeusaputoimistolta. Siellä selvitetään taloudellinen tilanteesi. Oikeusapuun kuuluu muun muassa neuvonta ja avustaminen oikeudenkäynnissä. Avustajaksi voit valita valtion oikeusaputoimistossa työskentelevän julkisen oikeusavustajan, yksityisen asianajajan tai muun lakimiehen. Oikeusapua voit saada asian kaikissa vaiheissa.

Oikeusapua ei anneta, jos sinulla on asian käsittelyn kattava oikeusturvavakuutus, jota on ensisijaisesti käytettävä. Jos kuitenkin oikeusaputoimiston laskentakaavan mukaan tulojesi ja varallisuutesi puolesta olisit oikeutettu kokonaan valtion varoista maksettavaan avustajan palkkioon, voit hakea oikeusapua myös vakuutuksesi omavastuuosuu-delle.

Avustaja valtion varoista – tuloista riippumatta

Jos sinulla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, tuomioistuim voi myöntää sinulle tuloistasi riippumatta oikeudellisen avustajan esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin. Tämä on mahdollista silloin kun kyseessä on seksuaalirikos tai läheisen henkilön tekemä väkivalta (lievää pahoinpitelyä lukuun ottamatta). Laki koskee myös muuta henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuva rikosta, kun katsotaan, että rikoksen vakavuus, henkilökohtaiset olosuhteet tai muut seikat huomioon ottaen sitä on pidettävä perusteltuna. Avustajan palkkio maksetaan tuolloin valtion varoista. Voit käännyä kenen tahansa yksityisen asianajajan tai muun lakimiehen puoleen. Hän hankkii avustajamääräyksen tuomioistuimel-

ta. Tuomioistuin voi myöntää avustajan jo esitutkintaan, vaikka et olisi vielä ratkaisutkaan, esitätkö vaatimuksia rikokseen epäillylle.

Todistajan palkkio

Todistajalla on oikeus saada päivärahaa sekä korvausta matkakustannuksista ja ansionmenetyksestä. Todistajanpalkkio maksetaan valtion varoista, jos hänet on kutsuttu paikalle syyttäjän toimesta. Jos todistajan on kutsunut avustajasi tai sinä, voit joutua maksamaan todistajan palkkion itse. Jos tuomioistuin kuitenkin pitää todistajan kuulemista tärkeänä rikosasian ratkaisemisen suhteen, palkkio voidaan maksaa valtion varoista. Jos sinulle on myönnetty valtion oikeusapua rikosasian käsittelyyn, todistajan palkkio maksetaan niin ikään valtion varoista.

Oikeudenkäynti

Kirjallinen menettely

Tavallisimmin rikosasia käsitellään suullisena. Kirjallinen menettely on vaihtoehto rikosasian suulliselle pääkäsittelylle. Suullista pääkäsittelyä ei tuomioistuimessa tällöin toimiteta, eikä ketään rikosasian osallista kutsuta oikeuteen. Kirjallisessa menettelyssä tuomio annetaan pelkän kirjallisen materiaalin perusteella tietyin edellytyksin käräjäoikeuden kansliassa. Kirjallisessa menettelyssä voidaan käsitellä myös rikokseen perustuvat uhrin vahingonkorvausvaatimukset.

Kirjallisen menettelyn edellytyksenä on muun muassa, että:

- Mistään syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.
- Rikoksen uhrina olet antanut suostumuksesi kirjalliseen menettelyyn rikosasian käsittelyssä.
- Esitutkinnan päättymisen jälkeen rikoksesta epäilty eli vastaaja tun-

nustaa syyttäjän syytteessä kuvatun teon, luopuu oikeudestaan suulliseen käsittelyyn ja suostuu asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä.

- Vastaaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen.

Kirjallisessa menettelyssä tuomion perustana ovat syytteessä esitetyt seikat, vastaajan tunnustus, asianosaisten mahdolliset kirjallisesti esittämät, tai heidän suullisesti esittämänsä pöytäkirjatut vaatimukset, vastaukset tai lausumat sekä muu asian käsittelyssä syntynyt kirjallinen aineisto. Poliisin esitutkintapöytäkirjaa saadaan käyttää tuomion perusteena vain siltä osin, kuin asianosaiset ovat siihen vedonneet.

Asian käsittelytapa tuomioistuimessa ei vaikuta tuomittavan rangaistuksen lajiin tai määrään. Rangaistukseksi voidaan tuomita sakkoa tai enintään yhdeksän kuukautta vankeutta. Käräjäoikeus ilmoittaa asianosaisille etukäteen kirjallisesti ratkaisun antamispäivän. Tuomion antamisen jälkeen käräjäoikeus lähettää vastaajalle ja vaatimuksia esittäneelle asianomistajalle tiedon tuomiosta. Tuomioon tyytymätön voi hakea siihen muutosta normaaliin tapaan hovioikeudelta (katso päätöksestä valittaminen sivu 26). Muutoksenhakuohjeet ovat tuomion liitteenä.

Suullinen käsittely tuomioistuimessa

Rikosasian tuomioistuin­käsittely alkaa käräjäoikeudessa sinulle aiemmin ilmoitettuna ajankohtana. Joissakin käräjäoikeuksissa on paikalla vartijoita, jotka tarkistavat ettei tiloihin tulijoilla ole teräaseita tai muita asiaan kuulumattomia välineitä mukanaan. Käräjäoikeudessa on yleensä neuvontapiste, josta voi kysyä opastusta oikeaan saliin. Joissakin isommissa käräjäoikeuksissa, kuten Helsingissä, on aulassa sähköinen taulu, josta ilmenee missä salissa asiaa käsitellään. Usein salin ovella on lista, jossa on mainittu ne asiat, jotka salissa sinä päivänä käsitellään. Listassa on yleensä syytteessä olevan henkilön nimi. Odotustilasta kuulutetaan asianosaiset saliin käsittelyn alkaessa.

Jos rikoksesta syytetyn kohtaaminen tuntuu ahdistavalta, voit pyytää erillistä odottelutilaa tai huonetta kohtaamisen välttämiseksi. Joissakin tapauksissa voit neuvotella mahdollisuudesta välttää syytetyn kohtamista myös istunnon aikana. Voit olla paikalla vain oman kuulemisesi ajan ja syytetty poistetaan salista siksi ajaksi tai voit olla sermin tai peililasin takana koko istunnon ajan. Vaikka syytetty poistettaisiinkin salista, hänen avustajansa jää saliin ja syytetylle järjestetään mahdollisuus kuulla lausuntosi.

Käsittelyaikojen nopeuttamiseksi, joskus käräjäoikeudet kutsuvat samaan saliin ja kellonaikaan useamman rikosasian osapuolia. Mikäli joku rikosasian käsittelyn osapuolista ei saavukaan paikalle, istunto peruutetaan, ellei hänelle ole aiemmin ilmoitettu, että asia käsitellään hänen läsnäolostaan riippumatta. Tällöin voidaan aloittaa toisen asian käsittely välittömästi. Oikeudenkäynnissä käsittely tapahtuu suullisesti ja asia pyritään ratkaisemaan yhden istunnon aikana. Kannattaa siis varautua odottamiseen. Joskus asioiden käsittely vie koko päivän jatkuen myös virka-ajan jälkeen.

Suomalaiset oikeudenkäynnit poikkeavat asiallisuudellaan ja kaavaisuudellaan merkittävästi amerikkalaisten elokuvien ja televisiosarjojen luomasta todellisuudesta. Oikeudenkäynnissä käsitellään vain niitä rikosasioita, joista syyte on nostettu. Osapuolten väliset muut ristiriidat tai elämäntavat eivät kuulu oikeussaliin. Joskus syytetty saattaa pyrkiä vierittämään teon jonkun muun, esimerkiksi uhrin vastuulle. On hyvä tietää, että rikoksesta voidaan tuomita vain sellainen henkilö, jota vastaan on nostettu syyte. Jos siis sinua vastaan ei ole nostettu syytettä, et voi tulla tuomitukseen.

Paikallaolijat istunnossa

Rikosasian käsittelyä oikeudessa johtaa puheenjohtaja, joka on lainopinut tuomari. Hänen lisäksi käsittelyyn osallistuu yleensä kolme lautamiestä eli maallikkotuomaria.

Sellaisten rikosasioiden käsittelyyn, joi-
sa voidaan tuomita vain sakkoja tai enin-
tään 3 kuukautta vankeutta, voi käsitel-
lä ja ratkaista yksi lainoppinut tuomari.

Oikeudenkäynnit ovat useimmiten jul-
kisia, jolloin kuka tahansa voi halutessaan
tulla niitä seuraamaan. Tuomioistuimien voi
kuitenkin eräissä tapauksissa päättää, et-
tä asia käsitellään **suljetuin ovin**. Tällöin
kaikki ulkopuoliset poistetaan salista. Tyy-
pillisiä tällaisia asioita ovat seksuaaliri-
kokset. Jos haluat asiiasi käsittelyä sulje-
tuin ovin, sitä on hyvä pyytää ennen oi-
keudenkäyntipäivää, mutta viimeistään
oikeudenkäynnin alkaessa. Vaikka rikos-
asia käsiteltäisiin ilman yleisöä, avustajal-
la, tukihenkilöllä, tulkilla, alaikäisen van-
hemmilla ja tarvittaessa sosiaalilautakun-
nan edustajalla on oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä.

Rikosoikeudenkäynnissä
asianosaisia ovat rikoksen
uhri eli **asianomistaja**,
rikoksesta syytetty eli
vastaaja ja virallinen syyt-
tämä, joka esittää syytettyä
koskevan syytteen.

Tapauksen selvittämiseksi
oikeudessa kuullaan usein
myös todistajia. Todistajat
kutsutaan saliin vain oman
todistuksensa ajaksi.

Lisäksi istunnossa voivat
olla paikalla mahdolliset
osapuolten avustajat,
asianomistajan tukihenki-
lö, mahdolliset tulkit, ala-
ikäisten osapuolten van-
hemmat ja nuorten koh-
dalla sosiaalilautakunnan
edustaja.

Vaikka syytetty ei olisikaan paikalla, asianomistajaa, todistajia, asian-
tuntijoita tai toista syytettyä voidaan kuulla, mikäli syytetylle on ilmoit-
tettu siitä haasteen yhteydessä. Jo kertaalleen kuultua henkilöä ei yleensä
kuulla enää uudelleen.

Varsinainen asian käsittely

Rikosasian käsittely noudattaa tiettyä kaavaa. Aluksi syyttäjä esittää
vaatimuksensa syytettyä kohtaan ja perustelee ne. Jos esität itse korvaus-
vaatimuksia, annetaan puheenvuoro syyttäjän jälkeen sinulle tai avus-
tajallesi.

Seuraavaksi kuullaan syytettyä. Hän voi joko myöntää tai kiistää teh-
neensä syytteen mukaisen teon. Hän ilmoittaa myös suostuuko hän mak-
samaan vaatimasi vahingonkorvaukset.

Sen jälkeen syyttäjä ja avustajasi tai sinä itse perustelette kantanne tarkemmin. Syytetty lausuu oman näkemyksensä oikeudessa esitetyistä asioista.

Tämän jälkeen kuullaan todistajia. Myös sinua ja syytettyä voidaan kuulla todistelutarkoituksessa. Todistajien kertomukset nauhoitetaan. Yleensä aloitetaan asianomistajasta. Tällöin sinua pyydetään kertomaan vapaamuotoisesti tapahtumien kulusta ja rikoksesta aiheutuneista seurauksista. Suullisessa käsittelyssä esituskintapöytäkirjaan ei viitata, vaan tapahtumat kerrotaan mahdollisimman tarkasti uudelleen. Asian ratkaisuun vaikuttavat vain ne asiat, jotka tuodaan esiin itse oikeudenkäynnissä. Syyttäjä, puheenjohtaja, osapuolten avustajat ja syytetty voivat esittää lisäksi tarkentavia kysymyksiä. Oikeus voi ottaa vastaan myös muuta näyttöä, esimerkiksi kirjallisia todisteita. Myös sinulla on oikeus esittää kysymyksiä todistajille ja syytetylle. Käytännössä avustajasi voi esittää nämä kysymykset. Syytetyn ei ole kuitenkaan pakko vastata kysymyksiin.

Asianomistajana sinun on puhuttava totta. Syytetyn sen sijaan ei tarvitse puhua totta. Syyttäjän tehtävänä on näyttää toteen tapahtunut rikos ja sen tekijä, eikä syytetyn tarvitse häntä siinä auttaa. Yritä pysyä rauhallisena silloinkin, jos syytetty vastoin totuutta yrittää vierittää tapahtunutta sinun vastuullesi tai muutoin vähättelee sitä tai kiistää koko teon. Kaikki asian käsittelyn kannalta tärkeät läsnäolijat tietävät et-

Todistajilta pyydetään ennen todistamista vala tai vakuutus.

Asianomistajalta tätä ei ole tapana pyytää, mutta puheenjohtaja voi muistuttaa sinua pysymään totuudessa.

Todistajan vala:

Minä N. N. lupaan ja vannon kaikkivaltiaan ja kaikkitietävän Jumalan kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Todistajan vakuutus:

Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

tei syytetyn tarvitse puhua totta, eikä se siten vähennä sinun lausuntonsi painoarvoa.

Asianomistaja ja todistaja eivät saa lukea kertomustaan suoraan esitutkintapöytäkirjasta tai muusta asiakirjasta. Muistin tueksi sinulla voi olla paperilla lyhyitä muistiinpanoja helpottamassa kertomuksesi johdonmukaista etenemistä. Mikäli sinulla ei ole avustajaa, joka esittäisi vahingonkorvausvaatimuksesi, voit lukea sen osuuden suoraan paperistasi.

Lopuksi syyttäjä ja rikosasian osapuolet esittävät käsityksensä siitä, miten asiassa heidän mielestään pitäisi tuomita. Jos tapausta ei ehditä käsitellä loppuun yhdessä päivässä, käsittelyä jatketaan yleensä heti seuraavana päivänä.

Joissain tilanteissa syytetylle pyydetään **mielentilatutkimusta**. Tuomioistuin päättää sen tekemisestä. Oikeudenkäynti keskeytetään mielentilatutkimuksen ajaksi. Tutkimus suoritetaan psykiatrisessa sairaalassa ja sen tekeminen saattaa kestää useita kuukausia. Tutkimuksen perusteella harkitaan, onko syytetty voinut ymmärtää tekonsa seurauksen, eli onko hän kokonaan tai osittain syyntakeinen. Mikäli hänen katsotaan olleen kokonaan syyntakeeton rikoksen tehdessään, häntä ei voida tuomita rikoksesta.

Lopuksi oikeussali tyhjennetään asianosaisista ja oikeuden jäsenet jäävät päättämään syyllisyydestä ja seuraamuksista heille esitettyjen todisteiden perusteella.

Asianosaiset kutsutaan uudelleen oikeussaliin kuuntelemaan tuomiota. Siitä ilmenee ratkaisun lopputulos, perustelut ja asianomistajalle tuomitut korvaukset. Tuomio voidaan antaa myös myöhemmin kirjalliseen erikseen ilmoitettuna ajankohtana. Päätös on tällöin itse noudettava käräjäoikeuden kansliasta. Jos sinulla on avustaja, hän huolehtii yleen-

sä päätöksen hankkimisesta.

Oikeudenkäynnit ja tuomioistuimen ratkaisut ovat julkisia, jollei tuomioistuin määrää ratkaisua joiltakin osin salassa pidettäväksi. Oikeudenkäynnissä esiintyvät asiakirjat, kuten esitutkintapöytäkirja liitteineen ovat lähtökohtaisesti julkisia oikeudenkäynnin jälkeen.

Päätöksestä valittaminen

Jos tuomittu, syyttäjä tai asianomistaja ovat tyytymättömiä käräjäoikeuden tuomioon, he voivat valittaa siitä hovioikeuteen. Jos osapuolet eivät valita tuomiosta, se jää pysyväksi, eli tuomio on lainvoimainen. Jos et itse valita tuomiosta, voi tarkistaa seitsemän päivän kuluttua tuomion antamisesta, ovatko muut asianosaiset valittaneet. Tiedon valituksista saat käräjäoikeuden muutoksenhakukansliasta. Käräjäoikeus antaa ratkaisunsa yhteydessä muutoksenhakuohjeet.

Valituskirjelmässä valittaja ilmoittaa, millä perusteella hän on tyytymätön tuomioon ja miten hän haluaa sitä muutettavan. On tavallista, että asia käsitellään hovioikeudessa noin vuoden kuluttua käräjäoikeuden tuomiosta. Jos käräjäoikeuden käsittely on ollut suullinen, hovioikeudenkin käsittely on usein myös suullinen. Se toistaa käsittelyjärjestykseltään samaa kaavaa kuin käräjäoikeuden istunto. Hovioikeudessa ei ole lautamiehiä eli maallikkotuomareita. Asian ratkaisevat vain lainoppineet tuomarit. Tuomio annetaan yleensä hovioikeuden kansliasta kirjallisena erikseen ilmoitettuna ajankohtana.

Korkeimpaan oikeuteen valitusluvan saa harvemmin. Tämä johtuu siitä, että korkein oikeus on ennakkopäätös-

Käräjäoikeuden päätöksestä voi valittaa **hovioikeuteen**. Valitusaika on 30 päivää käräjäoikeuden päätöksen julistamisesta tai antamisesta. Sitä ennen on seitsemän päivän kuluessa ilmoitettava tyytymättömyys asian ratkaiselle käräjäoikeudelle.

Hovioikeuden ratkaisuun voivat osapuolet vielä hakea muutosta **korkeimmasta oikeudesta**, jos korkein oikeus antaa valitusluvan.

tuomioistuimien. Ennakkopäätöksiä annetaan sellaisista kysymyksistä, joihin laki ei anna selvää vastausta. Ennakkopäätöksillä annetaan oikeusohjeita tulevien vastaavanlaisten oikeusriitojen varalle ja pyritään varmistamaan, että tuomioistuimet eri puolilla maata tulkitsevat lakia samalla tavalla.

Vahingonkorvausvaatimukset

Tavallisimmin vahingonkorvausvaatimukset väkivaltarikoksissa voivat liittyä

- vammojen ja sairauden hoitoon liittyviin kuluihin
- fyysiseen kipuun ja särkyyn
- muuhun tilapäiseen haittaan (esimerkiksi psyykinen haitta)
- henkiseen kärsimykseen
- pysyvään fyysiseen haittaan
- esinevahinkoihin (esimerkiksi silmälasien tai vaatteiden rikkoutuminen)
- työansion menetykseen
- matkakuluihin
- vakuutusten omavastuuosuuksiin
- oikeudenkäyntikuluihin
- kuolemantapauksissa muun muassa hautauskuluihin ja elatuksen menetykseen.

Vahingonkorvauksia voi vaatia rikoksen tekijältä korkoineen rikoksentekopäivästä lukien. On tärkeää, että olet säilyttänyt kaikki kuitit kuluistasi. Kulujen perusteleva on yksinkertaisempaa. Myös asiantuntijan arvio pahoinpitelyn yhteydessä vahingoittuneiden henkilökohtaisten tavaroiden (esimerkiksi matkapuhelin, silmälasit) rahallisesta arvosta on hyvä tosine vahingon määrästä. Jos et hanki avustajaa oikeudenkäyntiin, kannattaa silti varmistaa oikeus vahingonkorvauksiin asiantuntijalta, esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen Juristin puhelinneuvonnasta.

Juristin puhelinneuvonta
0203 16117
ma-to 17-19

Mahdollisuudet saada korvauksia vaihtelevat, joten ne on selvitettävä tapauskohtaisesti. Ensisijaisesti korvauksista on vastuussa rikoksen tekijä. Oikeudenkäynnissä voidaan vahvistaa rikoksen tekijän korvausvelvollisuus. Korvauksia voi saada myös muun muassa **Valtiokonttorista, vakuutusyhtiöltä tai Kelasta**.

Jos tuomioistuin on velvoittanut rikosentekijän maksamaan korvauksia, voit hakea niitä suoraan Valtiokonttorista, vaikka et olisikaan yrittänyt periä niitä ensin itse rikoksen tekijältä. Valtiokonttori perii sinulle maksetut korvaukset aikanaan rikokseen tuomitulta.

Halutessasi voit sopia maksujärjestelyistä rikokseen tuomitun kanssa tai antaa korvausten perimisen ulosottomiehen hoidettavaksi.

Käräjäoikeuden kansliasta maksutta saatava jäljennös tuomioistuimen ratkaisusta sekä ulosottohakemus toimitetaan kihlakunnan ulosottovirastolle tai kihlakunnanviraston ulosotto-osastolle. Sieltä voit myös kysyä tarkempia ohjeita korvauksen hakemiseen ulosottoteitse. Samalla sinun kannattaa tarkistaa ulosoton vanhentumisaika, uudistaaksesi tarvittaessa ulosottohakemuksen ajallaan.

Valtion varoista maksettavat korvaukset

Väkivaltarikoksen uhrina sinulla on oikeus saada valtiolta korvausta rikoksen aiheuttamista vahingoista. Oikeus valtion varoista maksettavaan korvaukseen on kuitenkin toissijainen. Siitä vähennetään korvaus, jonka olet saanut tai tulet saamaan muun lain tai vakuutuksen nojalla. Siitä vähennetään myös korvaus, jonka rikoksen tekijä on jo maksanut sinulle.

Korvausta voit saada vain silloin kun olet tehnyt rikoksesta rikosilmoituksen ja olet vaatinut korvauksia rikosentekijältä oikeudessa. Jos rikosasia on jäänyt selvittämättä, tekijää ei ole saatu kiinni tai asiaa ei ole muusta syystä käsitelty oikeudessa (esimerkiksi rikoksen tekijä on alaikäinen), voit hakea korvauksia Valtiokonttorista ilman tuomioistuimen päätöstä.

Korvauksia maksetaan pääasiassa henkilövahingoista, esimerkiksi sairaanhoitokuluista, kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvistä haitasta ja henkisestä kärsimyksestä.

Valtion varoista maksettavaa korvausta haetaan Valtiokonttorista. Hakemukseen liitetään tuomioistuimen ratkaisu, poliisin esitutkintapöytäkirja tai muu luotettava selvitys tapahtumien kulusta ja vahinkojen suuruudesta sekä lääkärintodistukset ja kuitit. Hakemuslomakkeita saa Valtiokonttorista, Kelasta ja poliisilta. Lomakkeen voi myös tulostaa internetistä (www.valtiokonttori.fi). Jos sinulla on avustaja, voit pyytää häntä täyttämään Valtiokonttorin hakemuksen tai voit pyytää apua Rikosuhripäivystyksestä.

Valtiokonttori ei maksa korkoja tai enempää kuin oikeus on määrännyt. Lähtökohtaisesti Valtiokonttori maksaa korvaukset sen suuruisina, kuin ne on tuomioistuimessa päätetty. Käytännössä tuomioistuimen päätöksistä voidaan poiketa. Nämä poikkeamiset liittyvät useimmiten kivun ja säryn sekä muun tilapäisen haitan, pysyvän haitan tai henkisen kärsimyksen korvauksiin. Silloin kun tuomioistuimen päätöksistä poiketaan, Valtiokonttori perustelee ratkaisunsa.

Silloin, kun asia on käsitelty tuomioistuimessa, sinulla on kolme vuotta aikaa korvauksen hakemiseen, lainvoimaisesta päätöksestä lukien.

Mikäli asiaa ei ole käsitelty tuomioistuimessa, korvausta on haettava kymmenen vuoden kuluessa rikoksentekepäivästä.

Valtiokonttorin käsittelyajat ovat noin kuudesta kahdeksaan kuukauteen. Valtiokonttorista myönnettyyn korvaukseen tehdään aina 150 euron suuruisen perusvähennys. Mikäli Valtiokonttori ei ole maksanut kaikkia tuomioistuimen määräämiä korvauksia, voit laittaa loppusumman ulosoton kautta perittäväksi rikoksen tekijältä. Jos olet tyytymätön valtiokonttorin korvauspäätökseen, voit valittaa siitä vakuutusoi-keuteen.

Valtiokonttorin korvaukset ulkomailla tapahtuneiden rikosvahinkojen osalta

Valtiokonttori korvaa ulkomailla tapahtuneita rikosvahinkoja tietyin edellytyksin:

- Rikoksen uhrin kotipaikka rikoksen tekohetkellä on Suomessa.
- Uhrin oleskelu ulkomailla on johtunut opiskelusta, työstä tai näihin verrattavista syistä
- Oikeutta korvaukseen pidetään muuten perusteluna, kun otetaan huomioon rikoksen läheinen yhteys Suomeen, rikoksen tekijän ja uhrin välisen suhteen läheisyys, vahingon laatu sekä vahinkoa kärsineen mahdollisuus saada korvausta muualta.

Jos Suomessa asuva henkilö on joutunut rikoksen uhriksi toisessa EU:n jäsenvaltiossa, hän voi jättää korvaushakemuksen Valtiokonttoriin suomeksi tai ruotsiksi. Käännöskuluista, neuvonnasta ja hakemuksen lähettämisestä eteenpäin huolehtii Valtiokonttori.

Lähestymiskielto

Jos pelkää turvallisuutesi puolesta, voit hakea itsesi ja/tai lastesi suojaksi lähestymiskieltoa sille, joka sinua uhkaa. Lähestymiskielto tarkoittaa, että henkesi, terveytesi, vapautesi tai rauhasi suojaamiseksi voidaan jotakuta toista kieltää ottamasta sinuun yhteyttä.

Lähestymiskieltoa voi pyytää kuka tahansa, joka perustellusti tuntee itsensä toisen uhkaamaksi tai häiritsemäksi. Tyypillisiä tapauksia, joissa lähestymiskieltoa voidaan käyttää, ovat entisen puolison tai asuin-kumppanin uhkailu tai häirintä sekä tilanteet, joissa aikuinen lapsi pyrkii kiristämään iäkkäältä vanhemmaltaan rahaa tai pahoinpitelee häntä. Lähestymiskielto voidaan määrätä myös silloin, kun kiellolla suojattava ja kieltoon määrättävä henkilö asuvat samassa asunnossa. Myös syyttäjä-, poliisi- ja sosiaaliviranomainen voi hakea kiellon määräämistä, jos et jostain syystä pysty sitä itse tekemään.

Lähestymiskiellon hakeminen

Lähestymiskieltoa haetaan käräjäoikeudelta, kirjallisesti tai suullisesti. Kieltoa hakiessasi sinun tulee kertoa

- minkälaisen uhan tai häirinnän kohteeksi olet joutunut tai joutumassa
- kenen taholta koet uhkaa tai häirintää
- käsityksesi häirinnän jatkumisesta tai rikoksen uhasta vastaisuudessa
- onko asiassa todistajia tai todisteita

On tärkeää, että kirjaat tapahtumat muistiin välittömästi ja keräät lähestymiskieltohakemuksesi tueksi kaikki mahdolliset todisteet sekä todistajien yhteystiedot. Mahdolliseen väkivaltaan, häirintään, uhkauksiin tai vapautteen kohdistuviin rikoksiin liittyen tehty rikosilmoitus tukee myös lähestymiskiellon hakemista. Mikäli näihin tilanteisiin liittyen poliisi on käynyt rikospaikalla, niistä kannattaa mainita myös hakemuksessa.

Lähestymiskieltoasian käsittelyssä on merkitystä sillä miten huolellisesti olet hakemuksesi tehnyt. Voit pyytää oikeusavustajaltasi tai Rikosuhripäivystyksestä apua hakemuksen tekemiseen.

Lähestymiskiellon sisältö

Kiellolla ei estetä asiallisista syistä tapahtuvaa yhteydenottoa. Yhteydenotto on kiellosta huolimatta sallittu esimerkiksi

Perusmuotoiseen lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa tavata suojattavaa henkilöä eikä muutenkaan ottaa häneen yhteyttä tai yrittää sitä. Suojattavaa henkilöä ei saa myöskään seurata tai tarkkailla.

Laajennettu lähestymiskielto tarkoittaa myös kieltoa oleskella tietyllä alueella, esimerkiksi suojattavan henkilön vakituisen asunnon, loma-asunnon, työpaikan tai muun oikeuden ratkaisussa erikseen määrätyn paikan läheisyydessä.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on poistuttava yhteisestä asunnosta eikä hän saa palata sinne. Hän ei myöskään saa tavata eikä muutoin ottaa yhteyttä henkilöön, jota kiellolla suojataan. Kiellettyä on myös suojattavan henkilön seuraaminen ja tarkkailu. Myös perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna koskemaan oleskelua tietyssä muussa paikassa, esimerkiksi yhteisen asunnon läheisyydessä.

yhteisen lapsen äkillisesti sairastuessa. Ennakoitavissa olevat tilanteet pitää ottaa huomioon jo lähestymiskieltoa koskevassa päätöksessä. Esimerkiksi lapsen tapaamiseen liittyvät kohtaamiset tai omaisuuden osituksen vaatimat yhteydenotot voidaan määrätä järjestettäväksi sosiaaliviranomaisen välityksellä tai sivullisen läsnä ollessa.

Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla ei puututa osapuolten taloudellisiin velvollisuuksiin (esimerkiksi vuokran maksuun), asunnon omistus- tai vuokrasuhteisiin eikä koti-irtaimiston jakoon. Kiellon määrittämisellä ei myöskään ole oikeudellisia vaikutuksia yhteisten lasten huoltoon, tapaamisoikeuteen eikä elatukseen. Lasten tapaamisten järjestämisestä tulee sopia erikseen.

Koska velvoitus poistua omasta kodista merkitsee voimakkaampaa puuttumista henkilön oikeuksiin kuin tavallinen lähestymiskielto, perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytykset ovat tiukemmat kuin tavallisen lähestymiskiellon. Kielto voidaan määrätä ainoastaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai sen uhan torjumiseksi, ei sen sijaan silloin, jos kyse on rauhaan kohdistuvasta rikoksesta tai häirinnästä. Lisäksi edellytetään korkeampaa todennäköisyyttä siitä, että jos lähestymiskieltoa ei määrätä, kieltoon määrättävä syyllistyisi edellä mainittuun rikokseen.

Hyviä kirjallisia todisteita

- lääkärintodistukset
- kopiot sairauskertomuksesta
- sosiaaliviranomaisen kirjaukset
- turvakodin kirjaukset
- kirjeet
- sähköpostiviestit ja tekstiviestit
- kirjaamasi vastaanotetut puhelut ja soittoyritykset: puheluiden luku määrät, ajankohdat ja sisällöt

Jos lähestymiskiellon tarve on välitön, voit hakea väliaikaista lähestymiskieltoa. Se astuu voimaan välittömästi ja asia käsitellään perusteellisemmin käräjäoikeudessa lähipäivinä. Väliaikaisen lähestymiskiellon määrittämistä voit pyytää poliisilta, syyttäjältä tai käräjäoikeudelta. Tavallisimmin sitä pyydetään poliisilta tai käräjäoikeudelta.

Lähestymiskiellon kesto

Lähestymiskielto on voimassa käräjäoikeuden määräämän ajan, enintään kuitenkin vuoden, mutta tarvittaessa kieltoa voidaan jatkaa. Jatko edellyttää sitä koskevan pyynnön esittämistä ja käsittelyä käräjäoikeudessa. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan kuitenkin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Voimassaolo harkitaan tapauskohtaisesti. Kielto voidaan tarvittaessa uudistaa enintään kolmeksi kuukaudeksi.

Lähestymiskieltoasia käräjäoikeudessa

Lähestymiskieltohakemus käsitellään käräjäoikeudessa kiireellisenä. Asia käsitellään rikosasian tavoin oikeudenkäynnissä, jossa käydään läpi asiassa esitetty selvitys sekä kuullaan molempia osapuolia ja todistajia. Kiellon määräämisen perusteina ovat olosuhteet, oma uhkakokemus sekä mahdollisten todistajien kertomukset. Painavana perusteena voidaan pitää tapahtunutta väkivallantekoa, mutta se ei ole edellytys kieltoon. Myös henkilön häiritseminen tai uhkailu esimerkiksi kotipiirissä, työpaikalla tai julkisilla paikoilla voi olla riittävä peruste lähestymiskiellon määräämiselle. Käräjäoikeus voi ratkaista lähestymiskieltoasian, vaikka kieltoon vaadittu kieltäytyisi tulemasta oikeuteen.

Lähestymiskielto tulee voimaan heti, kun se on määrätty. Jos lähestymiskielto osoittautuu myöhemmin tarpeettomaksi, sen kumoamista pyydetään käräjäoikeudelta. Asianosaiset eivät voi keskenään sopia kiellon päättymisestä.

Mitä lähestymiskiellon hakeminen maksaa

Itse lähestymiskielto-oikeudenkäynneistä ei tule osapuolille kuluja. Yleensä molemmat osapuolet vastaavat omien avustajiensa palkkioista. Oikeusaputoimistosta saat selville, onko sinulla mahdollisuus saada oikeudenkäyntiavustaja valtion kustannuksella joko kokonaan tai osittain. Asiaan vaikuttavat tulot ja varallisuus, sekä kulloinenkin tilanne. Useimmat oikeusturvavakuutukset eivät korvaa avustajan kuluja lähestymiskieltoasiassa. Sinun kannattaa tarkistaa omat vakuutusehtosi vakuutusyhtiös-

täsi. Valtiokonttori ei myöskään korvaa avustajan kuluja lähestymiskieltoasiassa. Omalla kustannuksellasi voit käyttää yksityisiä asianajajia tai muita lakimiehiä. Lähestymiskiellon hakemisesta ei kannata luopua, vaikka sinulla ei olisikaan mahdollisuutta käyttää avustajan palveluja. Käytännössä lähestymiskieltoasiat käsitellään käräjäoikeudessa niin perusteellisesti, että voit selviytyä ilman avustajaakin.

Lähestymiskiellon rikkominen

Kaikki lähestymiskiellot merkitään erityiseen poliisin henkilökisteriin. Jos uhkailu, häirintä tai muu sellainen jatkuu kiellon määräämisen jälkeen, ilmoita tapahtuneesta poliisille. Jos joudut hälyttämään poliisin välittömästi paikalle, mainitse määrätystä lähestymiskiellosta. Lähestymiskiellon rikkomisesta voidaan rangaista sakolla tai enintään yhdellä vuodella vankeutta. Kiellon rikkominen on virallisen syytteen alainen rikos, jolloin syyttäjällä on oikeus viedä asia oikeuteen.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu

Sovittelu on vaihtoehtoinen/rinnakkainen tapa käsitellä rikosasiaa suhteessa perinteiseen tuomioistuinkäsittelyyn. Se edellyttää osapuolten henkilökohtaista ja vapaaehtoista suostumusta.

Sovittelussa voidaan käsitellä myös väkivaltarikoksia. Yleisimmin sovittelua ehdottavat syyttäjät tai poliisit. Myös asianosaiset voivat itse tehdä aloitteen lukuunottamatta lähisuhdeväkivaltaa. Osallistuminen sovitteluun on maksutonta sekä vapaaehtoista ja sen voi peruuttaa tai keskeyttää milloin tahansa.

Sovittelutoimistojen velvollisuus on huolehtia siitä, että osapuolet ymmärtävät sovittelumenettelyn ja sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen ja että osapuolille on selvitetty ennen sovittelua, hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa.

Varsinaisessa sovitteluneuvottelussa osapuolet kohtaavat toisensa ja tapahtunut rikos seurauksineen käsitellään vapaaehtois- tai ammattisovittelijoiden johdolla. Tavoitteena on saada molempia osapuolia tyydyttävä sopimus vahingonkorvauksesta tai muista sovintoon johtavista toimenpiteistä.

Mikäli osapuolet sopivat tapahtuneen, sovittelijat laativat kirjallisen sopimuksen, joka lähetetään tiedoksi tapauksen lähettäneelle poliisille tai syyttäjälle. Sinällään sovittelusopimukset eivät ole ulosottokelpoisia, mutta sovittelussa tehdylle sopimukselle voidaan hakea käräjäoikeudelta vahvistus ja viedä sen jälkeen korvaus ulosmitattavaksi, jos toinen osapuoli ei maksa sovittuja korvauksia.

Jos sovinto syntyy asianomistajarikoksessa, (esimerkiksi kotirauhan häirintä) syyttäjä ei saa nostaa enää syytettä, ellei tärkeä yleinen etu niin vaadi. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa kuten pahoinpitelyissä (ei aikuiseen kohdistuneessa lievässä pahoinpitelyssä), ratkaisuväliltä on edelleen syyttäjällä. Sovinnon syntyessä oikeudenkäynti saatetaan välttää usein kokonaan.

Itse sovitteluistunnoissa ei yleensä ole asianajajia tai muita lakimiehiä paikalla, mutta sinun on hyvä varmistaa oikeusturviasi heiltä etukäteen harkitessasi sovittelumenettelyä. Laki mahdollistaa myös tukihenkilön mukanaolon sovitteluistunnossa. Tukihenkilö voi olla läheinen tai esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen tehtävään koulutettu tukihenkilö. Ennen lopullisen sopimuksen tekoa voit halutessasi vielä neuvotella asiantuntijan kanssa sopimuksen sisällöstä. Jos sinua painostetaan esimerkiksi rikoksen tekijän taholta sovitteluun tai sopimukseen, ilmoita siitä sovittelutoimistoon. Painostuksen alla tehdyt sopimukset eivät ole päteviä.

Väkivaltarikoksen psyykkisiä ja sosiaalisia seurauksia

Rikos on yleensä aina yllätys, eikä sen kaikkiin seurauksiin voi varautua etukäteen. Fyysisten ja taloudellisten seurauksien lisäksi väkivallan uhri kokee usein myös psyykkisiä ja sosiaalisia seurauksia. Rikokseen reagoiminen on normaalia. Ihmisen oma historia, elämäntilanne, voimavarat sekä tapa käsitellä tapahtunutta vaikuttavat reagoititapaan. Voimakkaita tunteita aiheuttaa myös ajatus, mitä olisi voinut tapahtua.

Joillekin ihmisille rikoskokemus aiheuttaa pientä harmia, toisille se on hyvinkin järkyttävä traumaattiseen kriisiin johtava kokemus. **Turvattomuuden, pelon ja ahdistuksen tunteet** ovat tavallisia. Ihminen joutuu yllättäen tilanteeseen, jota hän ei uskonut itselleen tapahtuvaksi. Rikoskokemus voi tuntua epätodelliselta ja painajaismaiselta. Ahdistus vie kohtuuttomasti tilaa mielessä, aiheuttaen tuskaa ja arvottomuuden tunnetta. Uhri saattaa pelätä rikoksen tekijää. Pelko voi liittyä rikoksen toistumiseen tai ajatukseen kostosta. Rikoksentehtäjän kohtaaminen voi tuntua ylivoimaiselta. Pelostaan huolimatta uhri joutuu yleensä tapaamaan tekijän viimeistään oikeudenkäynnissä.

Syällisyys ja häpeä kietoutuvat toisiinsa. On hyvin tavallista, että uhri kokee syyllisyyttä tapahtuneesta ja uskoo osaltaan itse aiheuttaneensa tai mahdollistaneensa rikoksen. Tavallisia ajatuksia voivat olla: ”Jos en olisi ärsyttänyt häntä...”, ”Jos en olisi mennyt sinne...”. Syyllisyyden tunne voi johtua siitä, että uhrilla on tarve saada tulevat tapahtumat nopeasti hallintaansa ja löytää selitys tapahtuneelle ja sitä kautta saavuttaa takaisin turvallisuudentunne – ”kun vain jatkossa en toimi samalla tavalla, en joudu samanlaiseen tilanteeseen uudelleen”. Syyllisyyden tunteeseen liittyy myös epäily, että ympäristö syyllistää. Herkistyneessä tilassa esimerkiksi poliisin tai muiden auttajien kysymykset voidaan kokea syyllistävinä. Häpeäntunteet voivat estää uhria kertomasta tilanteestaan kenellekään. Häpeän tunnetta on vaikea itse hallita. Vaikka järjel-

lä tietää, että tapahtunut ei ole omaa syytä, häpeä ei siitä huolimatta helpota.

Suojautuakseen näiltä tunteilta, uhri saattaa käyttää puolustusmekanismeja. Kokemuksen kieltäminen on yksi esimerkki psyyken tavoista lievittää tuskaa. Ne auttavat tuskallisen todellisuuden kohtaamisessa asteittain, vähentäen uhrin uhan ja vaaran kokemista. Auttajan tehtävä on kärsivällisesti tukea uhria puhumaan ja etenemään selviytymisprosessissaan. On erittäin tärkeää ohjata uhri sellaiseen apuun, jossa hän voi läpikäydä näitä tunteitaan.

Traumaattisesta kokemuksesta johtuen uhrin **kyky ajatella ja toimia järkevasti** voi heikentyä, jolloin annetun tiedon ymmärtäminen vaikeutuu. Toimintaohjeet saattavat unohtua tai ne muistetaan väärin. Käyttäytyminenkään ei ole aina oman edun mukaista; esim. seksuaalisen väkivallan uhri saattaa käydä suihkussa välittömästi, vaikka olisi kuullut että peseytymistä tulisi välttää ennen lääkärin tutkimusta. Myös rikokseen liittyvät muistikuvat voivat olla sekavia tai uhri ei muista tapahtuneesta juuri mitään. Järkyttävä tapahtuma saattaa lamaannuttaa toimintakyvyn lähes kokonaan. Keskittymiskyky aivan tavallisiin arkiisiin tehtäviin voi heikentyä, puhumattakaan vaativista opiskelu- tai työtehtävistä.

Rikoksen uhrilla voi olla myös **masennusta, syömishäiriöitä tai itsetuhoista käyttäytymistä. Itsemurha-ajatukset ja -yritykset** ovat mahdollisia, kuten myös päihteiden ja/tai lääkkeiden väärinkäyttö. Ajatus tuskan helpottumisesta tulevaisuudessa ei aina tuo lohtua, sillä traumaattisen kokemuksen jälkeen ihmisellä ei välttämättä ole kykyä hahmottaa tulevaisuuttaan.

Uhri voi kokea itsensä voimattomaksi ja ulkopuoliseksi, jolloin normaalit, arkipäivään liittyvät keskustelut eivät jaksa kiinnostaa. Vihan, aggression, masennuksen ja ahdistuksen tunteet voivat vaihdella ja kat-

keruus tai kostonhalu saattaa ”myrkyttää mielen”. Uhrilla voi olla tarve puhua tapahtuneesta yhä uudelleen, mikä hämmentää sekä toisinaan myös väsyttää ja kyllästyttää läheisiä. Läheisten hätä voi ilmetä lämpimästä tuen tarjoamisesta kiusalliseen uteliaisuuteen ja ylihuolehtimiseen. Läheinen voi myös kokea uhrin kohtaamisen vaikeana. Etäännyttäminen voi joissain tapauksissa tuntua helpommalta ratkaisulta kuin lähellä oleminen.

Psykososiaalinen tuki

Rikosasian selvittämisen lisäksi uhri hyötyy myös psykososiaalisesta tuesta. Uhri voi vaikuttaa päättöpäin tyyneltä ja rauhalliselta, vaikka pinnan alla on kaaos. Ulkopuolisen voi olla vaikea tunnistaa avun tarvetta. Uhri ei välttämättä itsekään tunnista avun tarvettaan. Shokkivaiheessa uhrin on vaikea ymmärtää ja muistaa mitä hänelle on tapahtunut tai mitä hänelle kerrotaan. On tärkeää, että uhri saisi kirjallista tietoa jatkoavusta sekä konkreettista apua niiden hakemiseen. Auttajan näkemys rikoksen vakavuudesta tai uhrin voinnista ei saa vaikuttaa avun tarjoamiseen. Väkivallan uhrin on annettava itse määritellä avuntarpeensa laatu, määrä ja ajankohta. Uhri joutuu käsittelemään rikoskokemustaan yleensä vähintään vuoden, sen ajan jonka rikosprosessi useimmiten vähimmillään kestää.

On tärkeää ymmärtää, että kynnys avun hakemiselle voi olla korkea väkivaltaa kokeneelle. Uhrille on hyvä antaa rohkaisevaa palautetta väkivallasta kertomisesta. Itse väkivaltaa ei pidä hyväksyä, mutta auttajan tulee mahdollisimman pitkälle toimia autettavan ehdoilla. Rikoksen uhriksi joutunut tekee joskus sellaisia elämänvalintoja, jotka auttajan mielestä eivät ehkä ole hänen etunsa mukaisia, esimerkiksi parisuhteessa väkivallan kohteeksi joutunut ei aina jätä väkivaltaista kumppaniaan. Auttajan tulee hyväksyä ja ymmärtää, että uhri tekee omat ratkaisunsa omasta näkökulmastaan parhaalla mahdollisella tavalla.

On tärkeää keskustella väkivallasta ja huolehtia, että uhri kokee tulevansa kuulluksi ja uskotuksi. Ensimmäisellä kontaktilla on suuri vaikutus siihen, miten uhri suhtautuu jatkossa kokemaansa ja alkaa puhua siitä. Jos uhria syyllistetään, hänen kokemustaan vähätellään, hänen kertomustaan ei uskota, tai jos uhri kokee auttajansa taholta arvostelua tai moralisointia valintojensa suhteen, hän saattaa sulkeutua ja luopua avun hakemisesta kokonaan. Tämä ei merkitse sitä, ettei auttaja voisi keskustella uhrin kanssa hänen valinnoistaan ja varmistaa, että uhri on tietoinen niiden mahdollisista epäedullisista vaikutuksista - keskustelun luotamuksellinen sävy on ratkaiseva. Uhrilla tulee aina olla oikeus hienotunteiseen kohteluun, riippumatta hänen käytöksestään.

Auttajan on suostuttava puhumaan rikoksen aiheuttamista tunteista. Pelossa eläminen kuluttaa uhrin voimavaroja, eikä sitä voi sivuuttaa uhrin kanssa käytävissä keskusteluissa. Sen kieltäminen tai vähätteleminen mitätöi uhrin kokemuksen. Pelkoa ei voi selittää pois järkisyillä. On tärkeää kertoa realiteeteista, mutta esimerkiksi yleistäminen rikoksen tekijän koston harvinaisuudesta ei lohduta uhria – onhan myös harvinaista joutua rikoksen uhriksi. Pelosta puhuminen lievittää ahdistusta ja auttaa hallitsemaan sitä.

On tärkeää painostamatta kertoa uhrille, että kysymyksessä on rikos ja hänen etunsa mukaista olisi tehdä rikosilmoitus. Mitä nopeammin poliisi saa tiedon, sitä helpommin rikos on selvitettävissä ja uhrin turvallisuus jatkossa varmistettavissa. Uhri saattaa järkytyksen ja pelon vuoksi olla vastahakoinen kertomaan tilanteestaan kenellekään. Jos hänet ohjataan kriisiapuun tai muihin rikosuhripalveluihin, hän saattaa rauhoituttuaan ja rikosprosessista sekä tukipalveluista tietoa saatuaan motivoitua myös rikosilmoituksen tekoon.

Rikosuhripäivystyksen palvelut

Tietoa, tukea ja tukihenkilöitä

Rikosuhripäivystyksen (RIKU) tavoitteena on lievittää rikoksesta uhrille aiheutuvia seurauksia sekä parantaa rikoksen uhrin asemaa vaikuttamalla yleisiin asenteisiin, käytäntöihin, päätöksentekoon ja lainsäädäntöön. RIKU on vuonna 1994 perustettu kuuden järjestön ja kirkon valtakunnallinen yhteistyöhanke, jolla on keskustoimisto, kahdeksan aluetoimistoa ja 25 palvelupistettä ympäri Suomea.

RIKUn aluetoimistoista ja palvelupisteistä saat ajantasaista tietoa ja tukea rikosasiaan liittyvissä kysymyksissä. Alueellisissa RIKUn palveluissa tunnetaan oman alueesi palvelut, joiden puoleen sinun kannattaa asiassasi kääntyä. Voit kysellä myös maksuttomia, tehtäväänsä koulutettuja tukihenkilöitä. Tukihenkilö auttaa sinua henkilökohtaisesti läpi koko rikosprosessin. Hänen kanssaan voit keskustella kokemuksestasi sekä saada ajantasaista neuvontaa ja ohjausta rikosprosessiin liittyvissä kysymyksissä.

Tukihenkilö voi tilanteesta riippuen olla mukanasi myös:

- poliisilaitoksella
- oikeusapu- ja asianajotoimistossa
- oikeudenkäynneissä
- lähestymiskiellon ja vahingonkorvausten hakemisessa
- muissa rikosasiaan liittyvissä viranomaista-paamisissa

Rikunet verkkoauttamispalvelu www.rikunet.fi

Rikunet on internetissä toimiva palvelukanava, joka tarjoaa mahdollisuuden saada vastauksia rikoskokemukseen liittyviin kysymyksiin. Se on tarkoitettu rikoksen uhrille, hänen läheisilleen ja rikosasiassa todistaville. Palvelu on luottamuksellinen ja tietoturvallinen, ja viestin voi lähettää nimettömänä. Kysymyksiin vastaavat Rikosuhripäivystyksen työntekijät ja koulutetut vapaaehtoiset.

Auttava puhelin 0203 16116

Auttava puhelin päivystää ma-ti klo 13–21 ja ke-pe klo 17–21. Auttava puhelin tarjoaa sinulle mahdollisuuden keskustella sellaisen henkilön kanssa, joka ymmärtää mitä rikoksen kohteeksi joutuminen voi ihmiselle merkitä. Palvelu tarjoaa myös rikosasian todistajalle mahdollisuuden keskustella tulevasta oikeudenkäynnistä, kysyä mielessä pyöriviä kysymyksiä ja saada tukihenkilön mukaan oikeudenkäyntiin. Päivystäjinä toimivat tehtävänsä koulutetut vapaaehtoiset. Päivystäjät kuuntelevat, keskustelevat ja ohjaavat tarvittaessa edelleen.

Juristin puhelinneuvonta 0203 16117

Juristin puhelinneuvonnassa päivystetään ma-to klo 17–19. Soittamalla saat mahdollisuuden tarkistaa lainmukaisia oikeuksiasi ja saada näihin asioihin liittyvää ohjausta. Puhelimeen vastaavat vapaaehtoistyöntekijät, jotka ovat rikosasioihin perehtyneitä juristeja.

ULRIK- hanke

Viisivuotisen (2007-2011) projektin tavoitteena on tuottaa RIKUn palveluja ja palveluihin ohjaamista ulkomaalaistaustaisille rikoksen uhreille. Keväällä 2008 avataan projektin omat verkkosivut, www.ulrik.fi josta saat ajantasaista tietoa projektista. Sitä ennen lisätietoa saat RIKUn aluetoimistoista.

Puhelun hinta kaikkiin numeroihin on

- lankapuhelimesta soitettuna perusmaksu n. 0,08 euroa/puhelu + 0,02 euroa/minuutti
- matkapuhelimesta soitettuna perusmaksu n. 0,08 euroa/puhelu + 0,23 euroa/minuutti.

Linkkejä

Poliisilaitokset: www.poliisi.fi

Syyttäjänvirastot, tuomioistuimet, ulosottovirastot ja oikeusaputoimistot: www.oikeus.fi

Valtiokonttori: www.valtiokonttori.fi

Oikeusministeriö: www.om.fi

Rikosuhripäivystys: www.rikosuhripaivystys.fi

Rikosuhripäivystyksen verkkoauttamispalvelu: www.rikunet.fi

Yksityisiä asianajajia: www.asianajajaliitto.fi

Eduskunnan oikeusasiamies: www.eduskunta.fi

Valtakunnan syyttäjänvirasto: www.vksv.oikeus.fi

Sovittelutoimistoja: www.rikossovittelu.fi

Ensi- ja turvakotienliiton turvakoteja: www.ensijaturvakotienliitto.fi

Suomen Punaisen Ristin Nuorten turvataloja: www.redcross.fi

Suomen Mielenterveysseuran kriisikeskuksia: www.mielenterveysseura.fi

Suomen Mielenterveysseuran verkkoauttamispalvelu: www.tukinet.fi

Apua seksuaalirikosten uhreille: www.tukinainen.fi

Suomen vanhusten turvakotiyhdistys – ohjausta ja neuvontaa ikäihmisille: www.suvantory.fi

Valtakunnallinen kriisipuhelin: www.sos-keskus.fi

Ryhmätoimintaa seksuaalirikoksen uhriksi joutuneille tytöille: www.tyttojentalo.fi

Tukea väkivaltaa, uhkaa tai pelkoa kokeneille naisille ja tytöille: www.naistenlinja.com

Sanasto

Asianomistaja

Henkilö tai taho, jota on rikoksella loukattu. Rikoksen uhri.

Avustaja

Oikeudenkäyntiavustaja, joka on asianajaja tai muu lakimies, joka huolehtii päämiehensä oikeusturvan toteutumisesta ja voi käyttää puhevaltaa päämiehensä puolesta silloin kun osapuolia ei itseään velvoiteta vastamaan kysymyksiin.

Esitutkinta

Poliisi on tavallisin esitutkintaviranomainen, joka suorittaa esitutkinnan rikosasiassa. Tutkinnassa selvitetään tapahtunut ja sen osapuolet ja rikoksesta aiheutuneet vahingot.

Esitutkintapöytäkirja

Tutkinnan päätteeksi poliisi kokoaa kertyneen materiaalin esitutkintapöytäkirjaksi toimitettavaksi syyttäjälle syyteharkintaan.

Haaste

Kutsu oikeudenkäyntiin tai kehotus vastata haastehakemukseen.

Haastehakemus

Asiakirja, jolla oikeudenkäynti käynnistetään.

Haastehakemuksessa ilmoitetaan muun muassa vaatimukset ja niiden perusteet sekä kehen vaatimukset kohdistetaan.

Haastemies

Käräjäoikeuden palveluksessa toimiva virkamies, joka tarvittaessa toimittaa haasteen vastaanottajalle.

Hovioikeus

Muutoksenhakutuomioistuimien, joihin voidaan valittaa käräjäoikeuden ratkaisuksista.

Kirjallinen menettely

Uudehko menetelmä vaihtoehtona rikosasian oikeuskäsittelyn suulliselle menettelylle. Asia ratkaistaan tuomioistuimen kansliassa, ilman osapuolten läsnäoloa. Käytetään väkivaltarikosten ratkaisemisessa harvemmin.

Korkein oikeus

Hovioikeuden ratkaisuun voivat osapuolet vielä hakea muutosta korkeimmasta oikeudesta, jos korkein oikeus antaa valitusluvan. Korkein oikeus on niin sanottu ennakkopääätöstuomioistuin. Korkeimman oikeuden tuomiosta ei voi valittaa.

Kuulustelupöytäkirja

Dokumentti, joka tehdään kuulustelusta ja jonka allekirjoittaa kuulusteltava, kuulustelija ja kuulustelutoimistaja.

Käräjäoikeuden puheenjohtaja

Lainoppinut käräjäoikeuden tuomari.

Käräjäoikeus

Käräjäoikeudessa käsitellään rikos-, riita- ja hakemusasioita. Se on tuomioistuimen alin oikeusaste, jossa rikosasiaa voidaan käsitellä.

Lautamies

Maallikkotuomari käräjäoikeudessa, jonka kunnanvaltuusto valitsee neljäksi vuodeksi kerrallaan. Heillä on sama valta kuin ammattituomarilla tuomiota päätettäessä.

Lähestymiskielto

Voidaan määrätä, jos henkilö kokee itsensä toisen uhkaamaksi tai häiritsemäksi.

Lähestymiskieltoon määrätty ei saa millään tavoin ottaa yhteyttä kiellolla suojattuun henkilöön.

Mielentilatutkimus

Mielentilatutkimuksen perusteella harkitaan, onko vastaaja voinut ymmärtää tekonsa seurauksen, eli onko hän kokonaan tai osittain syyntakeinen. Tutkimus suoritetaan psykiatrisessa sairaalassa ja sen tekeminen saattaa kestää useita kuukausia. Oikeudenkäynti keskeytetään tutkimuksen ajaksi.

Rangaistusmääräysmenettely

Poliisi antaa rikkomuksesta sakkorangaistuksen, jonka syyttäjä vahvistaa.

Rikosilmoitus

Ilmoitus, joka rikoksen uhri tai joku muu tekee poliisille tietoonsa tulleesta rikoksesta.

Sovittelu

Vaihtoehtoinen tai rinnakkainen tapa käsitellä rikosasiaa.

Sovittelussa rikosasian osapuolet kohtaavat toisensa ja tapahtunut rikos seurauksineen käsitellään sovittelijoiden johdolla.

Neuvottelun tavoitteena on saada molempia osapuolia tyydyttävä sopimus. Monissa tapauksissa sovittelun seurauksena voidaan välttää tuomioistuinkäsittely kokonaan. Sovitteluun osallistuminen on maksutonta ja vapaaehtoista.

Suullinen menettely

Tavallisin väkivaltarikosten käsittelytapa oikeudessa, joissa osapuolia kuullaan henkilökohtaisesti.

Syyntakeinen

Mikäli rikoksen teko-
hetkellä 15 vuotta
täyttänyt rikoksen te-
kijä kykenee ymmär-
tämään tekonsa mer-
kityksen ja sen seu-
raukset, hän on syyn-
takeinen ja siten häntä
voidaan rangaista teh-
dystä rikoksesta.

Mikäli hän on alle 15
-vuotias tai muutoin
kykenemätön ymmär-
tämään tekonsa mer-
kitystä ja seurauksia,
hän on syyntakeeton,
jolloin häntä ei voida
rangaista tehdystä ri-
koksesta. Jos hänet to-
detaan osittain syyn-
takeettomaksi, rangais-
tus voi olla lievempi
kuin muutoin.

Syyteharkinta

Syyttäjä arvioi rikok-
sesta epäillyn henkilön
ja teon osalta sen, on-
ko rikos tehty ja onko
siitä syyttämiseksi riit-
tävästi näyttöä eli to-
disteita. Syyte on nos-
tettava, kun on ole-

massa todennäköisiä
syytä rikoksesta epäil-
lyn syyllisyyden tueksi.

Syyttäjä

Valtion viranomainen,
jonka tehtävänä on
huolehtia siitä, että ri-
koksesta seuraa lain
tarkoittama seura-
mus.

Syyttämättä- jättämispäätös

Jos esimerkiksi näyt-
töä ei ole riittävästi tai
rikos on vähäinen tai
se on esimerkiksi lain
mukaan vanhentunut
- syyttäjä tekee pää-
töksen syyttämättä jät-
tämisestä, jolloin ri-
kosasian käsittely
päätyy. Rikoksen uh-
rilla on niin sanottu
toissijainen syyteoi-
keus, jolloin hän voi
nostaa syytteen rikok-
seen epäiltyä vastaan.

Todistaja

Häntä voidaan kuulla
esitutkinnassa ja oi-
keudenkäynnissä.

Todistajalla on velvoi-
te kertoa totuuden
mukaisesti kaikki, mi-
tä hän tapahtuneesta
tietää.

Tukihenkilö

Asianomistajalla voi
olla tukihenkilö, joka
auttaa ja tukee häntä
läpi koko rikosproses-
sin.

Tutkija

Tukijaksi kutsutaan
poliisia, joka tutkii ri-
kosasiaa.

Vastaaja

Rikoksesta epäillystä
tulee syytetty eli vas-
taaja silloin, kun syyt-
täjä on esitutkinnan
pohjalta päättänyt
nostaa syytteen.
Syytettyä kutsutaan oi-
keudessa vastaajaksi.

Oman asuinalueesi palveluita

Rikosuhripäivystyksen toteuttavat

Suomen Punainen Risti, Ensi- ja turvakotien liitto, Suomen Mielensterveysseura, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen Setlementtiliitto, Kirkkohallitus ja Naisasialiitto Unioni.

Lähteet

Verkkolähteet

(joulukuussa 2006)

Oikeusministeriö www.om.fi

Jos joudut rikoksen uhriksi opas

Lähestymiskieltoesite

Oikeusapu

Rikosjutun käsittely käräjäoikeudessa

Todistajana oikeudenkäynnissä

Oikeuslaitos www.oikeus.fi

Syyttäjälaitos

Valtakunnan syyttäjänvirasto

Oikeudenkäynti

Muutoksenhaku

Oikeusapu

Tuomioistuimet

Ulosotto

Poliisi www.poliisi.fi

Lähestymiskielto

Rikosilmoitus

Rikoksen esitutkinta

Rikosvahinkojen korvaaminen

Kirjallinen menettely rikosasioissa

Kirjalliset lähteet

Kjällman, Petra (toim.). Rikoksella Loukattu – rikoksen uhrin käsikirja. Suomen Mielenterveysseura/SMS-tuotanto Oy. 2002. Helsinki,

Helsingin kaupungin sovittelutoiminta (toim.) 2006

Nuorten oikeusopas – oikeudellista perustietoa nuorille rikosasioista

Vilppula Anne (toim.) 2006, Suomen laki II. Helsinki: Talentum Media Oy